

AUGUSTYN ECKMANN

TRADYCYJNE ZNACZENIE RZECZOWNIKA TO ONOMA U JANA CHRYZOSTOMA W *EXPOSITIONES IN PSALMOS*

ὄνομα pojawia się, jak wiadomo, w najdawniejszych zabytkach języka greckiego. Na przestrzeni wielu wieków ustaliło się kilka jego odcieni semantycznych¹.

Spośród 82 miejsc², w których występuje u Jana rzeczownik τὸ ὄνομα, wybierzemy tylko te, które zawierają ten rzeczownik w tradycyjnym znaczeniu. W pozostałych bowiem przypadkach posługuje się nim autor na oznaczenie Boga i sfery Jego działania.

A. Τὸ ὄνομα JAKO NAZWA, IMIĘ

Podstawowym znaczeniem τὸ ὄνομα³ w grece klasycznej było imię, nazwa osoby lub rzeczy. Homer używa je zasadniczo w odniesieniu do ludzi. U innych autorów τὸ ὄνομα występuje na oznaczenie zarówno osoby, jak i rzeczy. U Jana ten rzeczownik także przyjmuje znaczenie nazwy osoby i rzeczy.

I. Τὸ ὄνομα JAKO NAZWA, IMIĘ OSOBY

1. Ludzi

a). Exp. in Ps 113,1 (305)⁴.

Komentując Ps 113,1, zwraca Jan uwagę na to, że Psalmista mówiąc o wyjściu Izraelitów z Egiptu dodaje jeszcze określenie: λαου βαρβάρου τῷ ὀνόματι τῶν πολεμίων τὴν κηδεμονίαν ἐνδειξάμενος τοῦ Θεοῦ. Τὸ ὄνομα jest rzeczownikiem w znaczeniu nazwy określającej osoby, bo dalej Jan powiada: Εἰπὼν τοῖσιν τὸν λαὸν βάρβαρον [...].

¹ H.G. Liddel, R. Scott. *Greek-English Lexicon*. Ed. 9. Oxford 1958 s. 1232 s.v.;

² W szukaniu miejsc różnych pism Janowych, w których przytacza werset jakiegoś Psalmu z występującym w nim rzeczownikiem τὸ ὄνομα, korzystałem z indeksu w wydaniu B. de Montfaucon, *Sancti patris nostri Joannis Chrysostomi opera omnia circumferuntur*. T. 13. Parisiis 1839, natomiast cały komentarz do Psalmów osobiście prześledziłem i przeprowadziłem analizę semantyczną wszystkich miejsc.

³ Zob. Liddel-Scott s. 1232.

⁴ Lokalizację podawać będę według PG t. 55, numer Psalmu i rozdział oraz w nawiasach — szpalty.

b). Exp. in Ps 134,7 (397).

Chryzostom objaśniając Ps 134,14, pragnie przybliżyć słuchaczom myśl autora natchnionego. Według niego Psalmista wskazał na to, że Bóg karze wrogów, a swojemu ludowi i sługom okaże łaskawość. Ponieważ nie mógł Psalmista, zdaniem Chryzostoma, powiedzieć, że uczyni to dzięki ich zasługom, dlatego posłużył się inną motywacją, zaznaczając, że Bóg tak postąpi ze względu na ich imię, które wskazuje na ich przynależność do Ludu Bożego i sług Bożych: τῷ ὀνόματι τοῦ λαοῦ, καὶ τῷ ὀνόματι τῶν δούλων.

Z tego wynika, że τὸ ὄνομα jest nazwą osób.

c). Exp. in Ps 48,8 (230-231, 234).

Ἐπεκαλέσαντο τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἐπὶ τῶν γαιῶν αὐτῶν (Ps 48,12).

Podaje jeszcze inne przykładowe wersje⁵, mianowicie według Symmachusa: τὰς κατασκηνώσεις αὐτῶν εἰς γενεάν, ὀνομάσαντες ἐπ' ὀνόμασιν αὐτῶν τὰς γαίας oraz tekst hebrajski: 'alē 'adāmōth, tzn. na ziemiach. Po czym stwierdza Chryzostom: Ἴδου καὶ ἑτέρας ἀνοίας εἶδος, τὸ περιτιθέναι τὰς προσηγορίας αὐτῶν οἰκεδομήμασι καὶ ἀγροῖς. Zamiast τὸ ὄνομα Jan używa zamiennie ἢ προσηγορία⁶, jako imię, nazwę w stosunku do osób.

Τὰ ὀνόματα oznaczają zatem imiona osób, z odcieniem sławy i pamięci, ponieważ ci, którzy tak postępują chcą upamiętnić swe imię u potomnych.

Jan jednak przeciwstawia się takiemu postępowaniu ludzi, którzy tylko myślą o doczesności, a pomijają życie wieczne: Τὶ τούτων ἀλογώτερον πάλιν οἱ λίθοις, καὶ ξύλοις, καὶ ἀψύχῳ ὕλῃ τὴν ἑαυτῶν ἐγχειρίσουσιν μνήμην καὶ τὴν οἰκειάν ἐμπιστεύουσι δόξαν [...]. W ten sposób, zdaniem Jana, postępują bezbożni. Człowiek natomiast sprawiedliwy uwidacznia swoje imię przez szlachetne czyny. Dlatego moralista mówi: Εἰ γὰρ μνήμης ἔρας διηνεκοῦς, μὴ ὀνόματα περιθῆς οἰκεδομήμασιν, ἄνθρωπε, ἀλλ' ἀνάστησον τρόπαια κατορθωμάτων, ἃ καὶ ἐν τῷ παρόντι σοι βίῳ τὸ ὄνομα διατηρεῖ [...]. Εἰ μνήμης ἔρας, καὶ ἐπιθυμεῖς, ἐγὼ σε διδάσκω τὴν ἀληθῆ καὶ σαφεστάτην ὁδὸν ἀρετῆς ἐπιμελοῦ. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀθάνατον ὄνομα ποιεῖ, ὥς ἀρετῆς φύσις.

Cnota więc zapewnia nieśmiertelne imię, tzn. pamięć, sławę. Udowodnili to swoim życiem apostołowie i męczennicy. Nie zbudowali ani miast, ani portów, ani imionami (τὰ ὀνόματα) swymi ich nie nazwali, ale pamięć μνήμη o nich trwa.

d). Exp. in Ps 7,1 (80-82).

Jan Chryzostom wyjaśnia werset Ps 7,2 na podstawie 2 Sm 15-17. Absalom zwraca się do Kuszy Beniamity, by nawet nie wypowiedział imienia Dawida: Ἀπιθῆ, [...] οὐδὲ τὸ ὄνομα ὑπομείνας εἰπεῖν [...].

*Όνομα w ujęciu autora określa imię własne Dawida.

e). Hom. in Ps 48,1 (500).

Jan komentując Ps 48,17, przeciwstawia τὸ ὄνομα istocie rzeczy. Używa za-

⁵ Por. G. Mercati. *Alla ricerca dei nomi degli „altri” traduttori nelle omilie sui Salmi di S. Giovanni Crisostomo e variazioni su alcune del salterio*. Roma 1952.

⁶ Synonim znany autorom klasycznym, zob. Liddel-Scott. s. 1512.

miennie τὸ ὄνομα i ἡ προσηγορία. Powiada: Ἐλθέ, καὶ γενοῦ ἄνθρωπος, ἵνα μὴ ἐπιψεύδηταί σου ἡ προσηγορία τῆς φύσεως. Przypomina słuchaczom o ich niewłaściwym nastawieniu i usposobieniu. Daje porównania, np.: chciwiec jest podobny do wilka; ten, który żyje nierozumnie, postępuje jak wół itp. Τὸ ὄνομα ἄνθρωπος jest zatem według Jana nazwą, która łączy w sobie pewne charakterystyczne dla danego gatunku cechy uzewnętrzniające się w jego postępowaniu.

2. Jezusa

f). Exp. in Ps 8,8.9 (119-120).

Κύριε ὁ Κύριος ἡμῶν [...] (Ps 8,10). Jan Chryzostom stwierdza, że Psalm kończy się tymi samymi słowami, jakimi się zaczyna, po czym stawia pytanie: Πότε δὲ θαυμαστὸν γέγονεν αὐτοῦ τὸ ὄνομα; następnie wyjaśnia równość natury Ojca i Syna⁷ i jeszcze raz stawia retoryczne pytanie: Ποῦ ὅλως τὸ ὄνομα τοῦ ὑπουργοῦ κεῖται; sam daje jednocześnie odpowiedź: Οὐδαμοῦ τοῦτο ἴδοι τις ἄν, po czym, powołując się na Jana (5,23) i Pawła (Rz 11,36), komentuje wyjaśnienie równości natury Ojca i Syna. Jednocześnie podkreśla, że Ojciec i Syn doznają tej samej czci, a zatem przysługuje im takie same imię.

Syn ma takie same imię — τὸ ὄνομα, co i Ojciec.

g). Exp. in Ps 44,8 (195).

Komentując Ps 44,8, przytacza Iz 7,14: καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ [...] oraz 9,6: καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς ἄγγελος [...]. W objaśnianiu tych wierszy Chryzostom za Izajaszem przejmuje τὸ ὄνομα αὐτοῦ w znaczeniu imienia osoby Jezusa.

h). Exp. in Ps 117,5 (335).

Złotousty, objaśniając Ps 117,22, wskazuje na Chrystusa, który jest owym przez Żydów odrzuconym kamieniem, który całemu światu objawił się jako przedziwny. Zresztą o Nim już prorokował Izajasz: Ἴδου ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ, ὃ ἐστι μεθερμηνευόμενον, Μεθ' ἡ μῶν ὁ Θεός (17,14).

Z tekstu wynika, że τὸ ὄνομα użyto na oznaczenie imienia osoby, konkretnie Chrystusa.

3. Boga

i). In S. Phocam Martyrem 3 (PG 50,704).

Chryzostom, głosząc w tej mowie równość Ojca i Syna przeciwstawia się herezykom, którzy uznawali subordynacjonizm. Na potwierdzenie swej tezy przytacza Iz 45,18 oraz Pwt 6,4: Ἄκουε Ἰσραὴλ, Κύριος ὁ Θεός σου Κύριος εἷς ἐστι. Następnie wyjaśnia: Πῶς εἷς, εἰ δύο εἰσι τὰ ὀνόματα, τὸ μὲν ἐλάττωνος, τὸ δὲ μείζονος οὐσίας; Οὐ γὰρ δὴ ἡ οὐσία μείζων ἐάντης καὶ ἐλάττων, ἀλλ' ἴση καὶ συνημμένη. Κύριος ὁ Θεός σου τὸ Κύριος εἷς ἐστι· καὶ δεικνύω σοι, ὅτι τὸ ὄνομα τὸ Κύριος, τοῦτο ἐστι Θεός [...].

⁷ Por. De incompr. Dei natura, PG 48, 738.

Powołuje się też na Ps 82, 19: Γνώτωσαν ὅτι ὄνομά σοι Κύριος.

Zdaniem Chryzostoma τὸ ὄνομα Κύριος nie jest mniejsze niż τὸ ὄνομα Θεός.

Z przeprowadzonej analizy wynika, że τὸ ὄνομα w przytoczonym dowodzeniu oznacza imię osoby, w tym przypadku Boga.

j). De incompr. Dei natura, hom. 5, 2 (PG 48, 738).

Kiedy Chryzostom wyjaśnia za św. Pawłem prawdę, że Θεός καὶ Κύριος jest wspólne i Ojcu, i Synowi, wówczas też na potwierdzenie swoich dowodów przytacza Ps 82, 19: Γνώτωσαν ὅτι ὄνομά σοι Κύριος. Mówi bowiem Złotousty: πάλιν εἰ τὸ Θεός μείζων ἦν τοῦ Κυρίου καὶ σεμνότερον, οὐκ ἔδει τὸν κατ' αὐτοὺς ἐλάττωνα Υἱὸν ἀπὸ τοῦ προσήκοντος ὀνόματος τῇ Πατρὶ καλεῖσθαι, ὁ καὶ μόνον ἰδίον ἦν ἐκείνου. Ἄλλ' οὐκ ἔστι. Οὐτε γὰρ ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς ὑποδεέστερος, οὔτε τὸ Κύριος ὄνομα τοῦ Θεοῦ εὐτελέστερον. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπὶ Πατρὸς καὶ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ ἀδιαφόρως ταύταις κέχρηται ταῖς προσηγορίαις ἡ Γραφή.

Pismo św. w stosunku do Ojca i Syna posługuje się tymi samymi nazwami. Προσηγορία występuje w tym samym znaczeniu, co ὄνομα. Kiedy mówi o równości Ojca i Syna, przypisuje i Ojcu, i Synowi τὸ ὄνομα Κύριος albo inaczej ἡ προσηγορία Κύριος, ponieważ Syn jest Bogiem, a Bóg jest Panem. Ὅνομα podobnie jak i προσηγορία stanowi w konkretnym przypadku nazwę Boga Ojca i Syna Bożego.

II. Τὸ ὄνομα JAKO NAZWA, IMIĘ RZECZY

k). Hom in Ps 48, 1 (500).

Jan w homilii do Ps 48, 17 zwraca się do słuchaczy, aby nie zajmowali się bogactwem i chwałą innych, lecz aby sami oderwawszy się od rzeczy przyziemnych, więcej zwracali swój wzrok na Boże sprawy. Mówiąc o nadmiernym bogactwie stwierdza οὐδὲ γὰρ ὄνομα οἶδα ἀξιὸν τῆς εὐτελείας ταύτης ἐπιθεῖναι.

Ὅνομα określa nazwę rzeczy. Chodzi tu o przenośne określenia bezwartościowości dóbr doczesnych.

l). Exp. in Ps 133, 1 (387).

W komentarzu do Ps 133, 3 mówi Jan o błogosławieństwie Pana z Syjonu dla tych, którzy prowadzą święty tryb życia. Jednym zdaniem wyjaśnia wyrażenie: Ἐκ Σιών. Według niego: Ποθρινὸν αὐτοῖς τὸ ὄνομα ἦν, καὶ ἐκεῖ τῆς ἁγιαστίας ἀπάσης ἡ ὑπόθεσις ἐτελεῖτο.

Ὅνομα Εἰών jest więc nazwą miejsca, gdzie Izraelici zwykli się gromadzić na nabożeństwa. Z tą nazwą też byli bardzo uczuciowo związani. Byli przejęci tą nazwą. Stanowiła dla nich nie tylko określenie miejsca, ale miała także sens symboliczny.

ł). Exp. in Ps 149, 1 (493).

Mówiąc w Ps 149, 1 o nowości Nowego Testamentu, podaje też definicję Kościoła: Ἐκκλησία γὰρ συστήματος καὶ συνόδου ἔστιν ὄνομα. Z przytoczonego zdania, którego autor dalej nie rozwija wynika, że ὄνομα jest nazwą, określeniem rzeczy.

B. Τὸ ὄνομα JAKO PAMIĘĆ, SŁAWA

Podobnie jak w grece klasycznej⁸ τὸ ὄνομα przybierało u Jana Chryzostoma znaczenie pamięci, sławy.

m). Exp. in Ps 9, 4 (127).

Ἐκάθισας ἐπὶ θρόνου ὁ κρίνων δικαιοσύνην. Ἐπετίμησας ἔθνεσι, καὶ ἀπόλετο ὁ ἀσεβής: τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐξήλειψας εἰς τὸν αἰῶνα [...] Ἀπόλετο τὸ μνημόσυνον αὐτοῦ μετ' ἡχοῦ (Ps 9, 5-7).

Chryzostom w komentarzu nie omawia znaczenia τὸ ὄνομα, lecz mówi o upadku tych, którzy ukrzyżowali Chrystusa. Ponieważ w Ps τὸ ὄνομα stoi paralelnie do τὸ μνημόσυνον w znaczeniu pamięci⁹, należałoby przyjąć, że i Chryzostom nadaje rzeczownikowi takie znaczenie.

C. Τὸ ὄνομα JAKO PUSTE SŁOWO

W grece klasycznej¹⁰ ὄνομα ma niekiedy znaczenie pustego słowa, czerzej nazwy. W tym znaczeniu występuje również u Jana Chryzostoma.

n). Exp. in Ps 4, 11 (56-57).

Doktor Kościoła w komentarzu do słów Ps 4, 8:

Ἐδωκας εὐφροσύνην εἰς τὴν καρδίαν μου,

Ἀπὸ καρποῦ σίτου, καὶ οἴνου, καὶ ἐλαίου αὐτῶν ἐπληθύνθησαν stwierdza, że jest w nich mowa o Bożej Opatrzności, co też uzasadnia Dz 14, 17: Διδοὺς ὑετοῦς, καιροῦς καρποφόρου [...].

Pragnie tym pouczeniem przeciwstawić się fałszywym sądom, według których sprawcami deszczu czy urodzajów są bogowie pogańscy, albowiem nawet τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἐκεῖνοι, tj. ποεῖσι¹¹, εὐρήκασι καὶ ἐπέθηκαν.

A zatem bogowie pogańscy nie mogą, zdaniem Chryzostoma, opiekować się światem, ponieważ nie istnieją. Γὰ ὀνόματα αὐτῶν są czystym wymysłem poetów, są czerzą nazwą, nie mającą odbicia w rzeczywistości. Ὄνομα zachowuje tu jeszcze pierwotne znaczenie: nazwa osoby, istoty żywej, ale dochodzi też nowy odcień semantyczny.

o). Exp. in Ps 134, 6 (398).

Τὰ εἶδωλα τῶν ἐθνῶν ἀργύριον καὶ χρυσίον,
ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων (Ps 134, 15).

⁸ Por. Homer. Od 13, 248 i 24, 93; Hd1 I, 171; Platon Hp Ma 282 a; Tukidydes 7, 34; 5, 16; Ksenofont An I, 12; Strabon 9, 1. 23; Polibiusz 15, 35 I Atheneus 6. 240 c 24 I a.

⁹ Por. Liddel-Scott s. 1139 oraz G. Lampe, *A Patristic Greek Lexicon*. Oxford 1961 s. 874.

¹⁰ Por. Homer, do ἔργων: Od 4, 710; Teokryt 16, 97; Eurypides używa w przeciwstawieniu do ἔργων: Or 454. Hipp 502. U Eurypidesa jest też bardzo widoczna antyteza ὄνομα — φύσις: Fr 168; Parmenides natomiast ὄνομα przeciwstawia ἀλήθεια: Fr 8, 38 n; Demosthenes, Or 9, 15 oraz Platon Euthd 285 a, Lg 644 a. Sofiści ὄνομα przeciwstawiają ἔργον, πρᾶγμα, φύσις, νοῦς, σῶμα, τέχνη oraz οὐσία.

¹¹ Zob. Plat. Crat 401 a.

Jan Chryzostom w komentarzu do tego wersetu, przeciwstawiając wielkość Boga bożkom pogańskim podkreśla, że Psalmista nawet τὸ ὄνομα αὐτῶν εἰς κατηγορίαν παράγει (sama bowiem nazwa bożków godna jest pogardy). Τὸ γὰρ εἶδωλον οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ ἄδρανές τι καὶ εὐτελές, καὶ ἀσθενείας ὄνομα ἐπιταμενης. Bożek bowiem jest czymś słabym i tanim, jest określeniem największej słabości.

Ὄνομα występujące dwukrotnie w komentarzu autora, oznacza nazwę, która nie ma pokrycia w rzeczywistości. Bożek jest wytworem ludzkich rąk, realnie zaś nie istnieje. Jest tylko samą nazwą.

p). Exp. in Ps 9, 2 (124).

Εὐφρανθήσομαι καὶ ἀγαλλιάσομαι ἐν σοι (Ps 9, 3).

Ψάλλω τῷ ὀνόματί σου, Ὑψιστε.

Ἄλλος (tj. Symmach): Ἄσω τὸ ὄνομά σου.

Jan w komentarzu wykazuje, że prawdziwa radość (ἡδονὴ Κυρίως) pochodzi od Boga, wszelkie inne radości stanowią ὀνόματα μόνον ἡδονῆς, πράγματος ἔρημα. Ὄνόματα mają znaczenie czezej nazwy, pozbawionej istoty rzeczy. Κυρίως podkreśla w tym kontekście radość we właściwym znaczeniu. Πράγμα¹², stanowi przeciwstawienie ὄνομα.

A zatem ὀνόματα mają znaczenie czezej nazwy, pozbawionej istoty rzeczy.

q). Exp. in Ps 111, 2 (293).

Δόξα καὶ πλοῦτος ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ (Ps 111, 3).

Jan objaśnia, na czym polega prawdziwe bogactwo. Powołuje się przy tym na Tm 6, 18: Ἀγαθοεργεῖν, πλουτεῖν ἐν ἔργοις ἀγαθοῦς.

Wyciąga taki wniosek: οὗτος γὰρ ἀληθῆς ὁ πλοῦτος, ὡς ὁ γε ἕτερος ὄνομα πλούτου ψιλὸν πράγματος ἔρημον.

Zdaniem Chryzostoma prawdziwie bogaty jest taki człowiek, który dobrymi czynami gromadzi bogactwo. Pozbawiony zaś dobrych czynów może być tylko z nazwy bogaty, nie mając nic wspólnego z prawdziwym bogactwem.

Ὄνομα, jakie występuje w komentarzu, ma znaczenie czezej nazwy, nie mającej pokrycia w rzeczywistości.

D. Τὸ ὄνομα W WYRAŻENIACH PERYFRASTYCZNYCH NA OKREŚLENIE OSÓB I RZECZY

Ὄνομα z rzeczownikiem lub osobą w dopełniaczu oznacza samą rzecz lub osobę, np. ὄνομα τῆς σωτηρίας (Euryp. I T 905), ma tę samą wartość semantyczną co σωτηρία. Z podobną konstrukcją spotykamy się u Jana Chryzostoma.

r). Exp. in Ps 9, 3 (126).

Τὸ ὄνομα αὐτῶν ἐξήλειψας εἰς τὸν αἰῶνα [...] (Ps 9, 6).

Złotousty komentując ten wiersz powiada, że sam Bóg sprawi zgubę bezbożnych i nie pozostanie po nich nawet wspomnienie: [...] ὡς καὶ τὴν μνήμην αὐτῶν παραπολέσθαι.

¹² Zob. Liddel-Scott, πρᾶγμα s. 1457 oraz Ὄνομα s. 1232.

Τὸ ὄνομα αὐτῶν tworzy paralelizm synonimiczny z ἡ μνήμη αὐτῶν. Γὸ ὄνομα αὐτῶν nie oznacza jednak ἡ μνήμη αὐτῶν, ponieważ powiedziane jest, że nawet (καί) zaginęło wspomnienie o nich (αὐτῶν), to znaczy bezbożnych. A zatem τὸ ὄνομα w połączeniu z αὐτῶν oznacza osoby i tu stanowi równoważnik αὐτοί.

s). Exp. in Ps 113, 22 (PG 55, 312).

W komentarzu in Ps 113, 22, w którym nie występuje ὄνομα, kaznodzieja antiocheński zwraca uwagę słuchaczy na różnicę błogosławieństwa w Starym i Nowym Przymierzu. W Starym Testamencie cieszyli się Żydzi, że dzięki Bożemu błogosławieństwu byli narodem licznym, w Nowym Testamencie nowy lud Boży raduje się z tego, że jego imiona są zapisane w niebie. Oto takie objaśnienie daje Jan: καὶ πάλιν ὁ Χριστός. χαίρετε τὰ ὀνόματα ὑμῶν ἐγράφη ἐν τοῖς οὐρανοῖς (Łk 10, 20). Καὶ ὁ Παῦλος· Ὁ δὲ Θεὸς πληρῶσαι ὑμᾶς πάσης χάριτος καὶ ἐλπίδες (Rz 15, 13).

Zdanie Τὰ ὀνόματα ὑμῶν ἐγράφη ἐν τοῖς οὐρανοῖς stoi paralelnie do: ὁ δὲ Θεὸς πληρῶσαι ὑμᾶς πάσης χάριτος. A zatem zaimek ὑμεῖς stanowi odpowiednik do τὰ ὀνόματα ὑμῶν. Stąd wypływa wniosek, że τὰ ὀνόματα ὑμῶν występuje w znaczeniu osób, tj. zastępuje zaimek ὑμεῖς. Związek z podstawowym znaczeniem ὄνομα (nazwa osoby) jest tutaj także bardzo wyraźny.

t). Hom 14 do Hbr 8, 1-12 (PG 63, 115).

Chryzostom w komentarzu do Hbr 8, 12 objaśnia, na czym polega przebaczenie grzechów w Nowym Przymierzu. Będzie ono całkowite. Bóg nie będzie pamiętał już więcej o przeszłości, ale też i jego słuchacze nie mają nie tylko wspominać grzechów przodków, ale w ogóle grzechów, na dowód czego przytacza słowa Ps 15, 4: Οὐδὲ μὴ μνησθῶ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν δια χειλέων μου, do których daje następujące wyjaśnienie: Οὐκ εἶμεν, οὐ μὴ λαλήσης τὰ τῶν πατέρων, ἀλλὰ μηδὲ ἀναμνησθῆς αὐτῶν, μηδὲ εἰς νοῦν λαβῆς. Ὄνομα odnosi się do τὰ τῶν πατέρων, czyli do grzechów. Οὐ μὴ λαλήσης τὰ τῶν πατέρων stoi paralelnie do μηδὲ ἀναμνησθῆς αὐτῶν. Zatem nie wspominać nazw grzechów oznacza nie wspominać samych grzechów, τὰ ὀνόματα αὐτῶν — stanowi równoważnik αὐτοί.

u). Exp. in Ps 44,3 (186).

Mówi też Jan o wieloznaczności terminu τὸ πνεύματος ὄνομα (Ps 44,1): Εἶτα ἐπειδὴ πολυώνυμόν τί ἐστι τὸ ὄνομα τὸ πνεύματος (καὶ γὰρ καὶ ἄγγελος, καὶ ψυχὴ, καὶ ἄνεμος τοῦτο καλεῖται, καὶ ἕτερα πλείονα) ἐπήγαγεν, Ἐκ τοῦ Πνεύματος μου. Ὄνομα z rzeczownikiem w dopełniaczu oznacza samą rzecz. A zatem τὸ ὄνομα πνεύματος równa się πνεῦμα. Πνεῦμα jest ἄγγελος, ψυχὴ oraz ἄνεμος.

E. Τὸ ὄνομα JAKO TERMIN GRAMATYCZNY

Jakś termin gramatyczny ὄνομα w grece klasycznej oznacza: słowo, rzeczownik i przymiotnik¹³. Również Jan używa rzeczownika τὸ ὄνομα w znaczeniu terminu gramatycznego.

¹³ W znaczeniu „słowa” spotykamy τὸ ὄνομα u Platona (Cra 3996) i Sokratesa (9. 9. 11), Arystotelesa (Rh 1404 b) 9 Ajschinosa (3, 72), w znaczeniu rzeczownika u Platona (Tht 168 b), Arystotelesa (Po 1457^a I c), Chryzypa (SVF 2, 45), Dionyzjusza Traka (6. 36, 16) oraz Diogenesa (3, 213).

v). Exp. in Ps 112,1 (300).

Złotousty zachęcając w komentarzu do Ps 112,1 do wysławiania Pana i Jego imienia, przytacza też fragment Modlitwy Pańskiej (Mt 6,9.11.12.13), przy czym zwraca uwagę, że Chrystus każe używać w modlitwie odmawianej zarówno we wspólnocie, jak i prywatnie, liczby mnogiej, co ma wyznawców Chrystusa prowadzić do miłości i ku jedności: πανταχοῦ τῷ πληθυντικῷ κεχρημένος ὄνοματι.

Przytoczony cytat z komentarza Jana dotyczy Modlitwy Pańskiej, gdzie liczba mnoga odnosi się do zaimka i czasownika. Ὄνομα przybiera tu znaczenie liczby. Takiego zastosowania ὄνομα nie podają słowniki ani Liddel-Scott, ani Lampe.

w). Exp. in Ps 48,2 (225).

W komentarzu do Ps 48,5 zastanawia się autor między innymi nad znaczeniem rzeczownika παραβολή. Daje odpowiedź: πολυσήμαντόν τι ἔστι τὸ ὄνομα i wymienia szereg synonimów. Tò ὄνομα ma znaczenie rzeczownika pospolitego, wieloznacznego.

x). Exp. in Ps 44,5 (190).

Komentując Ps 44,6 Jan stwierdza, że na określenie Bożego działania używa się różnych terminów: [...] Ταῦτα γὰρ τὰ ὀνόματα τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ ἔστι σημαντικά [...] τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ εἶναι ὄνομα νόμιρε [...] διὰ τῶν γνωρίμων ἡμῶν ὀνομάτων ἐδήλωσεν [...] Διὰ τῶν παχυτέρων ὀνομάτων τούτων τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ δεικνυσι [...].

Pismo św. mówi do nas ludzkim językiem, posługuje się znanymi terminami. Bóg zniżając się do nas używa ludzkiego języka, czyniąc to dla dobra ludzi¹⁴. Ὄνομα zatem, występujące w komentarzu w różnych przypadkach, ma znaczenie rzeczownika pospolitego.

y). Exp. in Ps 44,1 (183).

Objasniając Ps 44,1, zwraca uwagę na jego już od 1 wiersza chrystocentryczny charakter. Dlatego też zaznacza: Ἐπειδὴ γὰρ οὐδὲν ἀνθρώπινον ἦν τῶν λεγομένων, ἀλλ' οὐρανία καὶ πνευματικά διηγεῖσθαι ἔμελλε, καὶ οὐκ ἐξ οἰκείας εὐρέσεως, ἀλλ' ἐκ θείας ἐνεργείας τῷ ὀνόματι ἐρυγῆς τοῦτο περίσθησιν. Tò ὄνομα stanowi w tym fragmencie rzeczownik pospolity na oznaczenie „terminu”.

z). Exp. in Ps 7,13 (100).

W komentarzu do Ps 7,18, w którym objaśnia przysłowie: kto pod kim dołki kopie, sam w nie wpada, mówi o wielkich cierpieniach, jakich doznaje intrygant. Powiada Jan: Ὅπου γὰρ ἐὰν βοδληται ἡ Γραφή ἀφόρητόν τινα ἡμῶν ὀδύνην ἐνδείξασθαι, τῷ ὀνόματι τῆς ὀδίνης αὐτὴν υπογράφει. Tò ὄνομα występuje tu jako termin gramatyczny w znaczeniu rzeczownika pospolitego.

*

Na podstawie przeprowadzonej analizy można wyciągnąć następujące wnioski co do użycia rzeczownika τὸ ὄνομα przez Chryzostoma:

¹⁴ Por. Exp. in Ps 109, 2 (266).

1. Autor stosuje tradycyjnie τὸ ὄνομα jako nazwę, imię osób i rzeczy. Odnosi je do ludzi (a-e)¹⁵, Jezusa jako Syna Bożego, któremu przysługuje to samo imię, co i Bogu Ojcu (f-h), Boga Ojca (i-j) oraz do rzeczy martwych (k-l) i miejsca (l).
2. Przyjmuje τὸ ὄνομα w znaczeniu pamięci i sławy (m).
3. Niekiedy τὸ ὄνομα oznacza puste słowo, które nie ma pokrycia w rzeczywistości (n-q).
4. Posługuje się rzeczownikiem τὸ ὄνομα w wyrażeniach perifrastycznych dla określenia osób (r-u).
5. Używa τὸ ὄνομα jako terminu gramatycznego w znaczeniu liczby (w) i rzeczownika (w-z).

LA SIGNIFICATION TRADITIONNELLE DU SUBSTANTIF
DANS *EXPOSITIONES IN PSALMOS* DE JEAN CHRYSOSTOME

R é s u m é

Jean Chrysostome utilisait le substantif τὸ ὄνομα également dans sa signification traditionnelle. En ce sens, il s'en servait pour désigner les personnes et les choses et employait en alternance τὸ ὄνομα et ἡ προσήγορία. Le substantif τὸ ὄνομα apparaissait chez lui aussi pour exprimer la mémoire et la gloire. Parallèlement à τὸ ὄνομα deux autres substantifs, τὸ μνημόσυον, μνήμη reflétaient le même sens. Qualifiant parfois τὸ ὄνομα d'une appellation vide ou d'une parole vaine, il lui opposait le substantif τὸ πᾶγμα ὄνομα Accompagné d'un pronom ou d'un substantif au génétif, servait pour désigner les personnes et les choses.

Dans les textes qui ont fait l'objet de notre étude, le substantif τὸ ὄνομα n'est jamais employé pour exprimer le prétexte ou l'apparence. Jean Chrysostome l'utilise par contre comme terme de grammaire signifiant le substantif ou le nombre. Ce dernier emploi de ὄνομα, qui veut dire: nombre, n'est mentionné ni par le dictionnaire de Liddel-Scott ni par celui de Lampe.

¹⁵ W nawiasach podaję numery analiz.